

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Г. КОРОЛЕНКА**

*Для участі в щорічному конкурсі
студентських наукових робіт
«Від студентського самоврядування –
до самоврядування громад»*

**«Розробка авторського
екскурсійного маршруту територією
ботанічної пам'ятки природи
«Кочубеївські дуби»
(на основні досвіду іноземних країн)**

Автор:

голова студентської ради природничого
факультету, голова студентського
наукового товариства університету
студентка III курсу

Арканова Анастасія Анатоліївна

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор,
декан природничого факультету ПНПУ
імені В.Г. Короленка, заслужений
працівник освіти України

Гриньова Марина Вікторівна

ЗМІСТ

ВСТУП	3	
РОЗДІЛ 1	Формування поняття «екологічний менеджмент» через вивчення біорізноманіття регіонально-ландшафтного парку «Диканський»	5
1.1.	Мета, завдання, предмет та об'єкт екологічного менеджменту	5
1.2.	Стан екологічного менеджменту в Україні та закордоном	7
1.3.	Характеристика біорізноманіття РЛП «Диканський»	10
РОЗДІЛ 2	Розробка авторського екскурсійного маршруту територією ботанічної пам'ятки природи «Кочубеївські дуби»	14
РОЗДІЛ 3	Поради та рекомендації міському самоврядуванню щодо проблеми збереження та відновлення ботанічної пам'ятки природи «Кочубеївські дуби»	19
ВИСНОВКИ	21	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ	23	
ДОДАТКИ	24	

ВСТУП

На сьогоднішній день одним із основних завдань сучасної освіти є формування екологічного способу мислення. Зараз життя нерозривно пов'язане з природним середовищем. Останнім часом у зв'язку із високими темпами науково-технічного прогресу, вплив на довкілля став особливо значним і великомасштабним.

Зараз антропогенна діяльність на навколишнє середовище спричинює низку екологічних проблем. Їх вирішення полягає у двох аспектах – це раціональне природокористування та екологічний менеджмент. В умовах функціонуючої системи народного господарства в країні в наш час екологічний менеджмент покликаний давати конкретні рекомендації щодо різних шляхів використання природних ресурсів. Саме екологічний менеджмент, тобто система управління навколишнім середовищем зараз набуває неабиякого значення. Адже, нині є важливою діяльність, що спрямована на досягнення екологічних цілей, розроблених на основі екоефективності та екосправедливості.

Екологічний менеджмент – це частина загальної системи управління, що охоплює організаційну структуру, діяльність щодо планування, розподілу відповідальності, практичну роботу, процедури, процеси й ресурси для розробки, впровадження, досягнення цілей, оцінки досягнутого в рамках реалізації екологічної політики

Об'єкт дослідження – процес розробки авторського екскурсійного маршруту, як основа підвищення соціо-культурного розвитку населення.

Предмет дослідження – поради, рекомендації місцевому самоврядуванню щодо підвищення екологічної культури населення через розробку авторського екскурсійного маршруту територією ботанічної пам'ятки природи «Кочубеївські дуби».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та запропонувати місцевому самоврядуванню від студентського, поради, рекомендації та методи організації екологічного маршруту територією ботанічної пам'ятки природи «Кочубеївські дуби» на засадах злагодженої та інтегрованої роботи.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу наукової літератури розкрити особливості

екологічного менеджменту в Україні та порівняти їх із закордонним досвідом.

2. Дослідити стан вікових дубів території РЛП «Диканський».
3. Проаналізувати ставлення молоді Полтавщини вікових дерев Полтавщини та запропонувати методи підвищення екологічної свідомості населення.
4. Розробити поради та рекомендації міському самоврядуванню щодо проблем із збереженням та відновленням пам'ятки природи.

Теоретичне значення роботи. Узагальнено інформацію щодо екологічного менеджменту. Розроблено екскурсійний маршрут на території РЛП «Диканський».

Практичне значення. Впровадження авторського проекту дало змогу розробити та запропонувати рекомендації та поради, спрямовані на підвищення екологічної культури населення.

Апробація роботи. Деякі результати дослідження лягли в основу підготовленої статті до збірника матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та студентів з проблем інтелектуальної власності «Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри» (м. Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2015 р.), підготовленої статті до збірника матеріалів міжнародної конференції молодих учених «Актуальні проблеми ботаніки та екології» (м. Полтава, ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2015 р.) та підготовленої статті до теоретичного та науково-методичного часопису «Вища освіта України» (м. Київ, Інститут вищої освіти НАПН України 2015р., збірник у друці) (Додаток Б).

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних інформаційних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1.

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ» ЧЕРЕЗ ВИВЧЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ РЕГІОНАЛЬНО- ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ «ДИКАНСЬКИЙ»

Екологічний менеджмент – це частина загальної системи управління, що охоплює організаційну структуру, діяльність щодо планування, розподілу відповідальності, практичну роботу, процедури, процеси й ресурси для розробки, впровадження, досягнення цілей, оцінки досягнутого в рамках реалізації екологічної політики [5].

1.1. Мета, завдання, предмет та об'єкт екологічного менеджменту

Мета екологічного менеджменту – мінімізація негативного впливу господарської діяльності на навколишнє природне середовище, досягнення високого рівня екологічної безпеки на різних етапах виробництва й споживання товарів та послуг [5].

Завдання екологічного менеджменту:

1. Обґрунтування екологічної політики та зобов'язань;
2. Планування екологічної діяльності;
3. Організація внутрішньої і зовнішньої природоохоронної та ресурсозберігаючої діяльності;
4. Управління персоналом;
5. Управління впливом господарської діяльності на навколишнє природне середовище та використання ресурсів;
6. Проведення внутрішнього екологічного моніторингу та контролю;
7. Аналіз та оцінка результатів економічної діяльності;
8. Перегляд та вдосконалення системи екологічного менеджменту.

Предметом екологічного менеджменту є природоохоронні й ресурсозберігаючі (екологічні) аспекти діяльності підприємства (організації), виробнича продукція та послуги.

Аналізуючи вище вказані завдання ми передбачаємо великий вплив екологічного менеджменту на розвиток країни, адже саме просвітництво, що є основою педагогічного виховання дає змогу розвитку високого рівня екологічної культури нації [4].

Будучи загальноекономічною наукою, екологічний менеджмент застосовує дані конкретних економічних наук, а також природничих наук: геології, біології, ґрунтознавства, лісознавства, метеорології, демографії та інших, їхні висновки і положення, необхідні для обґрунтування найбільш ефективних методів використання умов і ресурсів природи.

Екологічний менеджмент має як теоретичне, так і практичне значення. В умовах функціонуючої системи народного господарства в країні в наш час екологічний менеджмент покликаний давати конкретні рекомендації щодо різних шляхів використання природних ресурсів.

У більш широкому розумінні екологічний менеджмент має сприяти розробці основ концепції стійкого еколого-економічного розвитку. Такий розвиток припускає відмову від сформованої на практиці концепції екстенсивного економічного зростання, що лежала в основі розвитку системи світового господарства і природних ресурсів, яка базувалася на уявленні про невичерпність і необмеженість здатності природного середовища до самовідновлення.

Екологічний менеджмент тісно пов'язаний з економікою країни і формує початкову інформацію про необхідність використання природних ресурсів при вирішенні завдань ефективного розвитку виробництва. Виникнення нових завдань раціонального використання природних ресурсів і охорони навколишнього середовища зумовлене відчутною потребою практики господарювання. Комплексний програмно-цільовий підхід до розвитку нових форм власності і ринкової економіки відбиває взаємозв'язок усіх розділів програми природокористування. Розвитку наукових основ екологічного менеджменту сприяє розробка генеральних схем розміщення продуктивних сил, що включають регіональні аспекти, виробничі особливості, ресурсні потенціали та ін [7].

Об'єктивні передумови формування екологічного менеджменту в основному асоціюються із суспільно-трудовою й індивідуальною діяльністю, що є одним із істотних факторів впливу на навколишнє середовище, його зміни в епоху науково-технічного прогресу.

Суспільні й індивідуальні форми праці є основою формування сутності економіки природокористування. У зв'язку з цих важливо розглядати специфічні природні ресурси, ландшафти, біогеоценози, які у своїй основі не мають форми товару, що ускладнює розвиток госпрозрахункових відносин між галузями народного господарства [5].

Втручання людини в біосферні системи порушує їхню збалансованість і внутрішні зв'язки, призводить до несподіваних наслідків. Застосування інсектицидів у лісі для винищування комах призводить до загибелі мурах і дрібних тварин. Хімічне запилення для протидії росту так званого бур'янистого лісу (осики тощо) з тією метою, щоб ці малоцінні дерева, які дуже швидко ростуть, не заважали росту хвойних порід, створює небезпеку загибелі живих істот у лісі. Застосування гербіцидів може викликати масову загибель худоби, що вживала отруєну траву [8].

У процесі розвитку суспільства постійно виникають протиріччя між зростаючими потребами людей і обмеженими можливостями біосфери, природних ресурсів.

Отже, екологічний менеджмент має враховувати ці протиріччя і визначати раціональні співвідношення між рівнями споживання, розвитку виробництва й екологічними факторами, тобто вносити діалектичний характер.

1.2. Стан екологічного менеджменту в Україні та закордоном

Кожна держава піклується про збереження й ощадливе використання та відтворення природних ресурсів, працює над вирішенням протиріччя між потребами суспільства і можливостями природи, займається екологічною освітою і вихованням своїх громадян. Уряди країн виступають як представники народу чи агенти з управління охороною природного середовища.

Обов'язковою умовою функціонування системи екологічного менеджменту є постійне вдосконалення процесів екологічно орієнтованого розвитку підприємства. Необхідною умовою є розробка та декларування екологічної політики та розподіл зобов'язань, що передбачає створення законодавчої бази. Незалежна оцінка результатів діяльності, що включає тенденції розвитку та порівняльний аналіз з іншими країнами світу.

Для нашої країни поняття екологічного менеджменту є досить новим й дотепер практично не закріпленим законодавчо, а в міжнародних відносинах вже є активні спроби його реалізації в практичних механізмах діяльності зі своєю правовою, нормативною й економіко-регулюючою базою. Тому для нашої країни неабияк є необхідність створення законодавчої бази з екологічного менеджменту. Сьогодні можна стверджувати, що із застосуванням різноманітних інструментів екологічної політики, досягнуто суттєвих зрушень для забезпечення охорони і збереження довкілля, створюється відповідне міжнародне екологічне законодавство [5].

В Україні питаннями управління охороною природного середовища займаються державні, законодавчі, виконавчі і судові гілки влади.

Прийнято такі закони і кодекси з основних питань природокористування, збереження і відтворення, а також охорони природи:

- Закон «Про охорону атмосферного повітря» – 1980 р.;
- Земельний кодекс – 1990 р.;
- Закон «Про земельну реформу» 1991 р.;
- Закон «Про охорону навколишнього природного середовища» – 1991 р.;
- Закон «Про охорону здоров'я народу» – 1992 р.;
- Кодекс про надра і переробку мінеральної сировини – 1992 р.;
- Лісовий, водний, кодекси і Закон «Про охорону, використання і відтворення

тваринного світу» – 1993 р.

Залучення до відповідальності не звільняє винних від відшкодування заподіяної шкоди навколишньому середовищу.

На сьогодні екологічне законодавство ЄС – це чітко регламентована за структурою та змістом система, що має значний вплив не тільки на держави-члени ЄС, але і на інші європейські держави. На сучасному етапі сфера захисту довкілля регулюється у ЄС більш, як 300 законодавчими актами, які стосуються управління водними, атмосферними, земельними ресурсами, шумовими

забрудненнями, відходами тощо. Найпоширенішими актами ЄС є директиви, які встановлюють основні положення, контрольні цифри, параметри чи нормативи. Директиви обов'язково повинні бути втілені в національні законодавства, але держави – члени можуть обирати найбільш придатні шляхи, форми, процедури їх досягнення. На відміну від директив, регламенти втілюються в національні законодавства повністю, без змін. Як приклад, це може бути прийняття Регламенту з питань екологічного аудиту чи менеджменту [5].

Питання, пов'язані з правовим регулювання охорони та використання земель природно-заповідного фонду, є дуже актуальними для України. Зокрема, останнім часом значної гостроти набула проблема правих колізій у співвідношенні між діючим екологічним законодавством, що визначає режим об'єктів природно-заповідного фонду, і законодавством, що регулює поділ земель України на категорії за цільовим призначенням. З огляду на це, надзвичайно важливим є аналіз зарубіжного досвіду регулювання правовідносин, пов'язаних з регулюванням правового режиму природоохоронних територій.

Тим не менш, на сьогоднішній день в Україні відсутні ґрунтовні дослідження, присвячені правовому регулюванню створення природоохоронних територій в нових економічних та історичних умовах. Об'єктивно виникла необхідність формування нових підходів до існуючих проблем.

З врахуванням вище зазначеного дуже цікавим та придатним для запозичення, на наш погляд, є досвід правового регулювання оголошення Об'єктів ПЗФ у Німеччині. Це пояснюється, по-перше, тим, що Німеччина має великий і позитивний досвід взяття під охорону природних територій, що перебувають у приватній власності. По-друге, Німеччина, як і Україна, належить до країн із так званою континентальною правовою системою, тобто положення її законодавства є більш придатними для рецепції в право України порівняно із положеннями законодавства будь-якої країни із англосаксонською правовою системою.

Відповідно до Федерального закону Німеччини про охорону природи («Gesetz über Naturschutz und Landschaftspflege (Bundesnaturschutzgesetz» – «BNatSchG») частини докiлля та ландшафту можуть бути захищені шляхом

оголошення їх заповідниками («Naturschutzgebiet»), національними парками («Nationalpark») або національними пам'ятниками природи («Nationales Naturmonument»), біосферними резерватами («Biosphärenreservat»), охоронюваними ландшафтами («Landschaftsschutzgebiet»), природними парками («Naturpark»), пам'ятками природи («Naturdenkmal») або охоронюваними складовими ландшафту («geschützter Landschaftsbestandteil»)

Слід визнати існування серйозних вад існуючого правового регулювання створення об'єктів ПЗФ в Україні: а) чинне земельне та природоохоронне законодавство містять колізії та суперечності, а сама процедура відмежування земель ПЗФ від земель іншого призначення недостатньо врегульована; б) існуюча процедура створення об'єктів ПЗФ не враховує потреби примусового обмеження прав на землю, не передбачаючи ні випадків, коли таке обмеження допускається, ні компенсаційних механізмів по відношенню до осіб, права яких обмежено; в) не враховано, що за своєю природою акт про оголошення об'єкту ПЗФ – нормативний, його слід довести до відома зацікавлених осіб, причому із певними особливостями (встановлення покажчиків на місцевості тощо); г) відсутнє чітке співвідношення актів про оголошення об'єктів ПЗФ, землевпорядної та містобудівної документації.

У Німеччині оголошення природоохоронної території розглядається як прийняття нормативно-правового акту. Відповідно, він доводиться до відома населення в цілому та зацікавлених осіб зокрема шляхом оприлюднення відповідного акту та встановлення позначень на картографічних матеріалах та місцевості шляхом розміщення спеціальних знаків. Передбачена можливість обмеження прав на земельні ділянки із встановленням відповідних гарантій та компенсаційних механізмів. Описаний досвід видається вартим запозичення.

У Німеччині відображення природо-охоронних територій у спеціальних реєстрах здійснюється з суто інформаційною метою і не породжує прав і обов'язків.

Практичний, переважно іноземний досвід свідчить, що впровадження систем екологічного управління дає підприємству ряд переваг, зокрема, сприяє:

- цілеспрямованому зменшенню обсягів матеріальних та енергетичних ресурсів, що споживаються, відходів виробництва і, відповідно, розмірів платежів за них;

- зменшенню захворювань та впливу на генофонд;
- зменшенню ризику відповідальності за забруднення;
- формуванню довіри населення до підприємства;
- врегулюванню відносин з громадськістю, місцевою владою та підвищенню іміджу підприємства;
- залученню інвестицій;
- отриманню переваг над конкурентами під час участі у конкурсах і тендерах;
- підвищенню авторитету серед кредитних організацій [7].

Отже, дивлячись на ті переваги, що надає база екологічного менеджменту необхідне подальше удосконалення законодавчо-нормативної бази, методичного забезпечення.

1.3. Характеристика біорізноманіття РЛП «Диканський»

Регіональний ландшафтний парк (РЛП) «Диканський» розташований у Диканському районі між селищем Диканька та р. Ворскла по лінії населених пунктів: Кротова, Говтво, Олефірщина, Кардашівка, Писаревщина, Михайлівка, Проні, Ландарі. Загальна площа – 11945 га. Організований відповідно до рішення другої сесії 22 скликання Полтавської обласної ради народних депутатів вія 27.10.94р. Знаходиться у користуванні Полтавського держлісгоспу; Диканської селищної, Стасівської, Водянобалківської та Великобудищанської сільських рад; Писарівщанського СПТУ-51;ДЛІМГ «Диканське»; ТОВ «Інтерагросервіс», ТОВ «Нива», ТОВ «Україна», ТОВ «Колос», ПОСП «Світанок» та п'яти селянських (фермерських) господарств [1].

Диканський РЛП був першим об'єктом поліфункціонального призначення не тільки в Полтавській області, а й у Лівобережному Лісостепу. Його територія схожа на всю Полтавщину в мініатюрі: із типовими дібровами, лучними степами, заплавними луками, балками, ярами, мальовничими краєвидами з блакитною стрічкою річки Ворскли, безмежними полями, струнками лісосмугами,

сучасними українськими селами. Згідно з проведеним зонуванням з метою забезпечення ефективної охорони та раціонального використання природних комплексів та культурно-історичних цінностей, на території Диканського РЛП виділені такі зони: заказну (654 га; 6%), нестационарної рекреації (8500 га; 66%), рекреаційно-сельбщну (1600 га; 13%), господарську (2010 га; 15%). Охоронний режим Диканського РЛП має свою специфіку у порівнянні з іншими існуючими у Полтавській області РЛП, яка виявляється у значній площі господарської зони [2, 3].

Парк займає правобережну частину долини р. Ворскла та смугу заплави лівого берега в її середній течії. Територія репрезентує гармонійне поєднання ландшафтів правого корінного берега річки з яружно-балковими системами і заплавами, які диференціюються в напрямку до річища.

На території Диканського РЛП добре збереглася природна рослинність, яка складає близько 50% від загальної площі парку. Флора вищих судинних рослин нараховує 617 видів, серед яких 46 є рідкісними (Недуруб, 1996).

Ценотичну цінність парку визначають лісові ділянки із дубами віком понад 100-200 і навіть 300 років. В більшості масивів їх вік не перевищує 60-70 років. До того ж, ці ліси є останніми лісових ценозів із домінуванням центральноєвропейського виду – грабу звичайного. Під кронами цих дерев не зустрічаються його правобережні супутники. Однак черешня пташина – рідкісний для Лівобережжя вид – зберігає свою вірність і супроводжує граб поблизу Диканьки [1].

У різних частинах парку ліс має свої особливості. Північна частина Диканського масиву має дуже розсічений рельєф із складною системою балок. Тут виявлено різні типи лісів. По ярах однією із домінуючих порід є граб звичайний, серед інших – дуб і клен гостролистий. Ліси ці темніші. У східній частині парку, на стрімких схилах Ворскли переважають досить сухі ліси із значною участю граба у деревостані. Південно-західна та центральна частини лісу розташовані на вирівняній, злегка хвилястій місцевості. Разом із дубом та липою тут переважають клени гостролистий та польовий. Із інших деревних порід в диканських лісах часто зустрічаються груша звичайна, яблуня лісова, в'яз

гладенький, тополя чорна, тополя біла. Ближче до водойми поширені смуги із вільхи клейкої [9].

Трав'яний покрив утворюють типові види широколистих лісів. Його формування обумовлюють фактори освітлення, рельєфу, режиму зволоження, особливостей ґрунтів тощо. Домінантами травостою є осока волосиста, зірочник ланцетовидний, на знижених ділянках – яглиця звичайна. Між ними скупчення утворюють копитняк європейський, переліска багаторічна, конвалія звичайна, чина весняна, купина багатоквіткова та їй. Нерідко можна зустріти куртини реліктових рослин: барвінку малого, шоломниці високої [12].

Флористичну цінність лісових ділянок парку визначає наявність рідкісних видів. Науково цінними є знахідки реліктової папороті гронянки півмісяцевої (єдине місцезнаходження в області), лісових орхідей, тюльпану дібровного.

До складу АРАП увійшли 5 пам'яток архітектури і 7 природоохоронних об'єктів: загальнозоологічний заказник «Фесенкові горби», ботанічні пам'ятки природи «Ялиновий гай», «Бузковий гай», «Кочубеївські дуби», та парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва «Писарівщанський», які складають заказну зону парку.

Більша частина парку зайнята природним кленово-липово-дубовим лісом на схилі балки. Про це свідчать дуби висотою до 30 м і діаметром стовбура до 1 м, вік яких сягає понад 200 років.

Трав'яний покрив лісових ділянок має плямистий характер. Ґрунт вкривають окремі куртини зірочника ланцетовидного, осоки волосистої, конвалії звичайної із вкрапленнями купини багатоквіткової, чини весняної жовтецю кашубського. Про природний характер лісу свідчать і такі флористичні об'єкти, як лісова орхідея – коручка морозниковидна та первоцвіти – проліска сибірська, анемона жовтецева, петрів хрест лускатий, вороняче око звичайне.

Центральну вирівняну ділянку – днище колишньої балки – займає старий сад. На освітлених ділянках між лісом та парком зростають чисельні популяції цінних лікарських рослин – звіробою звичайного, буквиці лікарської, підмаренника руського, деревію майже звичайного, дивини ведмежої та ін. [10].

Нижні частини схилу прикрашають смуги чагарників – терену, шипшини, глоду, бруслин.

Значна, сповнена подіями та постатями історико-культурна спадщина Диканського РЛП. Вперше Диканька згадується в документах 1658 р. як місце, пов'язане з боєм між загонами полтавського полковника Мартина Пушкаря (одного із соратників Богдана Хмельницького) і гетьмана Івана Виговського. У період Північної війни (1708-1709 рр.) вона стає ареною воєнних дій. У 1800 р. розпочато будівництво відомого маєтка Кочубеїв – центру науково-культурного життя Полтавщини того часу [13].

У перспективі Диканський РЛП планується перерости в ранг національного природного парку за рахунок приєднання до існуючої природно-заповідної території цінних у науковому та історико-культурному відношенні ділянок Диканського, Опішнянського лісового масиву площею до 15 тис га

Важливу функцію природно-освітньої та краєзнавчої пропаганди виконує Диканський історико-краєзнавчий музей ім. А Гармаша – один із найкращих в області [9].

Таким чином, Диканський РЛП за багатьма критеріями наукової та соціологічної цінності є еталонним об'єктом природно-заповідної мережі Лівобережного Лісостепу, Полтавської області і Ворсклянського екокоридору. До того ж, він виконує важливі функції урегулювання рекреаційного навантаження на природні екосистеми, організації раціонального природокористування, ведення господарства та широкої просвіти всіх груп населення щодо збереження історико-культурної спадщини та природних скарбів полтавського краю.

РОЗДІЛ 2.

РОЗРОБКА АВТОРСЬКОГО ЕКСКУРСІЙНОГО МАРШРУТУ ТЕРИТОРІСЮ БОТАНІЧНОЇ ПАМ'ЯТКИ ПРИРОДИ «КОЧУБЕЇВСЬКІ ДУБИ»

На сьогоднішній день антропогенне навантаження на навколишнє середовище потребує максимального зниження, першим кроком для цього є підвищення екологічної культури саме через еколого-просвітницьку діяльність.

Одним із важливих місць РЛП «Диканського» є ботанічна пам'ятка природи «Кочубеївські дуби» – залишки дубової алеї, що сполучала палац князів Кочубеїв із Полтавським шляхом [1, 11].

Першим етапом роботи є проведення анкетування серед студентської молоді м. Полтава. Вибірка нашого досліджу 100 осіб молодого віку (18-25 років), які відповіли на наступні питання розробленої нами анкети:

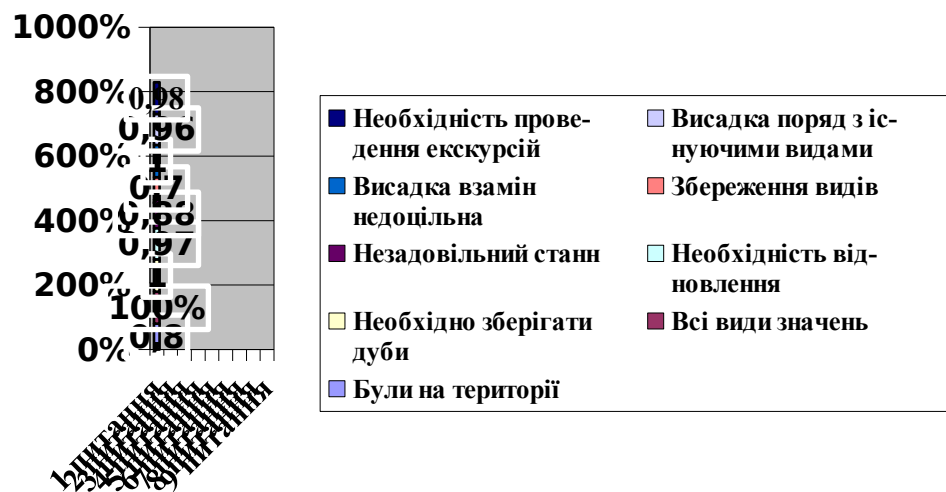
1. Чи перебували Ви на території «Кочубеївських дубів»? (так, ні).
2. Яке значення для Вас має ця пам'ятка природи? (ценотичне, естетичне, історико-культурне).
3. Чи доцільно-зберігати вікові дуби на території Полтавщини? (так, ні).
4. Чи доцільно проводити відновлювальні, ремонтні роботи з деревами та огорожами навколо них? (так, ні).
5. Як Ви оціните сучасний стан дерев? (відмінний, добрий, задовільний, незадовільний, пригнічений).
6. Які пропозиції для покращення їх екологічного стану, Ви можете запропонувати? (заборона екскурсії, висадка нових видів, та збереження даних видів в сучасному стані).
7. Чи доцільно висадити на місці Кочубеївських дубів нові дерева? (так, ні).
8. Чи доцільно висадити поряд з існуючими дубами молодих дерев? (так, ні).
9. На Вашу думку, чи потрібно проводити екскурсії поблизу пам'яток природи? (так, ні, так,але з дотриманням екологічних вимог).

Аналізуючи отримані результати, зазначаємо, що на перше питання 80% опитуваних підтвердили, що були на досліджуваній території, решта 20% не перебували, але у подальшому планують свою подорож до даної пам'ятки природи. На друге питання всі опитуванні зазначили, що для них вікові дуби мають ценотичне, естетичне та історико-культурне значення. На третє питання 100% опитуваних зазначило, що необхідно зберігати дуби на території

Полтавщини. На четверте питання опитуванні 97% відзначили про необхідність проведення робіт з відновлення дерев та огорож навколо них. 3% зазначили, що необхідність є, але вони не мають уявлення яким саме чином краще проводити їх відновлення, щоб не зашкодити деревам. На п'яте питання 12% опитуваних відповіли, що стан дерев є задовільним, а 88% вказало на незадовільний стан дерев, що виражається у наявності сухих гілок. На шосте питання 30% зазначило про заборону екскурсій, вважаючи, що це зашкодить розвитку дерев, 70% вказало на збереження видів в такому стані, проте ще й дані 70% додали, що необхідно мінімізувати антропогенний вплив на дану пам'ятку природи. На наступне питання 100% вказало, що висаджувати не доцільно дерева, в заміні на нинішні. Проте на восьме питання 96% опитуваних зазначили, про необхідність висадки нових дерев поряд з існуючими, 4 % вважають, що висадка нових дерев негативно вплине на розвиток нині існуючих видів. На останнє питання 98% опитуваних вказали, про необхідність проведення екскурсій на території РЛП, але з дотримання екологічної культури та освіти.

Діаграма 1

Результати проведеного анкетування

У цілому з даного опитування визначено, що 100% зацікавлені у даному питанні та відповідають згідно з власного екологічного виховання, що вказує на високу екологічну освіту нації. Проте слід враховувати, що відповіді теоретичного характеру повністю відрізняються від практики, що вказує на низький рівень екологічної культури нації.

На другому етапі було проведено еколого-біологічну характеристику вікових дубів. Як зазначалося вище на території РЛП «Диканський» залишилося 4 дерева *Quercus robur* L. Перше дерево знаходиться на в'їзді до РЛП «Диканський», 3 наступних розташовані в дубовій алеї.

Нами визначений приблизний вік дерев *Quercus robur* (за загальноприйнятою формулою: $V=k*1$, де k -коефіцієнт і дорівнює 0,75, 1 – обхват дерева на висоті 1,5м.).

Перше дерево віком 435 років.

Друге дерево – 443 роки.

Третє дерево – 401 рік.

Четверте дерево – 416 років.

Також визначено загальну висоту дерев: перше – 25м, друге – 29м, третє – 12 м, четверте – 21м.

Всі дерева мають шаровидну крону, щільність крони: перше дерево – 75%, друге 80%, третє – 20%, четверте – 75%.

У загальному вікові дерева мають задовільний стан, окрім третього – стан якого з кожним роком погіршується. Працівниками парку застосовується метод цементування пошкоджених частин дерев, але ми передбачаємо, що цей метод, не є ефективним, адже між корою та шаром цементу утворюється щілина, де розвиваються гриби, які завдають шкоду дереву.

Поблизу 1 дерева із західної сторони зосереджена автомагістраль.

Біля 2-4 дерева із сх. та зх. Сторони розташовані пішохідні доріжки, із пн. Сторони у середньому на відстані 100м, розташований автошлях, на відстані 800м є автомагістраль.

Всі дерева обладнані дерев'яними парканами, для першого і третього дерев споруджені підпорки під гілки та покриття пошкоджених гілок.

Досліджувані дерева мають сухі та пошкоджені гілки, вражені борошнисто-росяними грибами, а також третє дерева вражене трутовими грибами.

Таким чином, проаналізувавши еколого-біологічні особливості досліджуваних дерев, встановлено, що необхідно зберігати та відновлювати вікові дуби.

На третьому етапі пропонуємо розробити екскурсійний маршрут по території РЛП «Диканський», що матиме, на меті екологічне виховання та ознайомлення з ценотичною, екстетичною та історико-культурною унікальністю парку та ботанічної пам'ятки природи «Кочубеївських дубів» зокрема.

Раціональний екскурсійний маршрут – це фрагмент маршруту територією РЛП «Диканський», що включає чотири станції (кожна станція – це один із чотирьох вікових дубів), в подальшому всю територію парку.

Екскурсія даним маршрутом включає ознайомлення із ботанічною, зоологічною, естетичною, історичко-культурною цінністю РЛП «Диканський» та особливостями ботанічної пам'ятки природи «Кочубеївські дуби».

Особливість даного маршруту полягає у економічній доцільності, тобто екскурсії по маршруту є безкоштовні, проте включають екологічний внесок (добровільний). Збір екологічного внеску проводитиметься волонтерами на добровільних основах.

Нині волонтерський рух – це добровільна неприбуткова діяльність фізичних осіб – волонтерів, яка спрямована на надання допомоги особам, котрі перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, і сприяє самореалізації волонтера.

Волонтери на території парку повинні бути членами громадський об'єднань чи організацій, тому нами розроблені рекомендації міській та сільській владі, щодо організації волонтерського руху у РЛП «Диканський».

Екологічний внесок – є першим показником екологічної культури населення (наскільки люди виявляють зацікавленість у збереження пам'ятки природи).

На четвертому етапі роботи кошти з екологічного внеску матимуть реалізацію по-перше для створення інформаційних дошок біля кожного із вікових дубів, які включають ознайомлення із географічним положенням території, історичними аспектами, природно-кліматичними умовами парку, біологічним різноманіттям, детальну інформацію про Кочубеївські дуби: історичні аспекти, ботанічну характеристику. Адже, на сьогоднішній день велику цікавість проявляє населення до території парку і проведення екскурсій не завжди можливе з участю екскурсовода, а інформаційні дошки нададуть

можливість ознайомлення населення із особливостями функціонування ботанічної пам'ятки природи. Це в свою чергу під вищість обізнаність людей і таким чином підвищить екологічну освіту та культуру.

У ході реалізації проекту будуть отримані наступні ефекти:

- екологічні – збереження ценотичної унікальності РЛП «Диканський»;
- економічні – витрачені кошти будуть мати раціональне використання й застосовуватимуться лише для охорони дубів в їх типовому стані;
- соціальні – вікові дуби продовжуватимуть мати естетичне та історико-культурну цінність.

Аналізуючи досвід екологів Німеччини, що перебуваючи на території РЛП «Диканський» зазначили, що доцільним є підвищення екологічної культури населення шляхом еколого-просвітницької діяльності. Вказали, що необхідно зберігати і відтворювати вікові дуби. Зазначили, що цементация пошкоджених місць дерев не завжди є ефективним, адже простір між шаром цементу та корою є фундаментом для розвитку грибів, що мають негативний вплив на розвиток дерева. Тому наступним кроком, до вирішення проблеми збереження вікових дубів стане розробка методів збереження вікових дерев.

Таким чином, проаналізувавши вище зазначене, визначено, що екологічний менеджмент – це частина загальної системи управління, що охоплює організаційну структуру, діяльність щодо планування, розподілу відповідальності, практичну роботу, процедури, процеси й ресурси для розробки, впровадження, досягнення цілей, оцінки досягнутого в рамках реалізації екологічної політики.

РОЗДІЛ 3.

ПОРАДИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ МІСЬКОМУ САМОВРЯДУВАННЮ ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ БОТАНІЧНОЇ ПАМ'ЯТКИ ПРИРОДИ «КОЧУБЕЇВСЬКІ ДУБИ»

Територія РЛП «Диканський» схожа на всю Полтавщину в мініатюрі.

Диканський РЛП був першим об'єктом поліфункціонального призначення, не тільки в Полтавській області, а й у Лівобережному лісостепу.

Одним із важливих місць РЛП «Диканського» є ботанічна пам'ятка природи «Кочубеївські дуби» – залишки дубової алеї, на даний момент їх всього 4 дерева, понад 400 років.

Хоч раз побувавши поблизу даних дерев, відчуваєш потужну історичну спадщину, біологічну силу, екологічну свідомість. Питання збереження, відтворення та поповнення пам'ятками природи фонд Полтавщини на сьогодні є першочерговим.

Тому саме проект «Розробка раціонального екологічного маршруту територією ботанічної пам'ятки природи «Кочубеївські дуби» і передбачає збереження і відновлення вікових дубів.

Поради місцевому самоврядуванню, що окреслені у восьми пунктах:

1. Необхідно залучити для втілення проекту кваліфікованих спеціалістів, що нададуть професійну оцінку стану вікових дерев.

2. Взаємодія органів місцевого та студентського самоврядування з питань охорони пам'яток природи, їх збереження та відновлення.

3. Необхідно розробити даний маршрут, але кошти на це не виділені, тому пропонуємо зареєструвати волонтерську організацію, що матиме законодавчі підстави збирати добровільний екологічний внесок на збереження вікових дубів.

4. Залучити організацію «Зеленбуд» для висадки молодих дубів поблизу із пам'ятками природи, розширення при цьому дубову алею.

5. Максимальне поширення інформації про особливості вікових дерев широким верствам населення через ЗМІ, особливо учнівській та студентській молоді.

6. Важливим є створення потужної інформаційної системи, що міститиме дані про географічне положення території, історичні аспекти, природно-кліматичні умови парку, біологічне різноманіттям, детальну інформацію про Кочубеївські дуби: історичні аспекти, ботанічну характеристику (розміри, вік).

7. Доречним є проведення екскурсій, задля актуалізації зеленого туризму серед населення.

8. Важливим пунктом втілення проекту є забезпечення його фінансування, стосовно заходів спрямованих на відновлення та збереження вікових дубів.

Підвищення екологічної культури населення має реальну державну перспективу і сприяє поліпшенню соціо-культурного розвитку нації.

Рекомендації місцевому самоврядуванню:

1. Фінансувати заходи пов'язані з відновленням та збереженням ботанічної пам'ятки природи «Кочубеївські дуби», адже пропонуваній екологічний внесок не буде реалізований населенням найближчим часом, бо у країни не висока екологічна свідомість населення.

2. Слід проводити еколого-просвітницьку, навчальну, виховну роботу серед різних верств населення.

3. Необхідно прислуховуватись до відгуків і зауважень гостей міста і мешканців, їхню критику трактувати як добру підказку.

Для успішної реалізації даного проекту створений наступний алгоритм:

- Проведення системного аналізу;
- Визначення основних проблем та можливостей їх вирішення;
- Окреслення пріоритетів міського самоврядування у даній системі;
- Визначення шляхів та інструментарію досягнення зазначених пріоритетів, формування взаємоузгодженої та комплексної системи відповідних заходів органів студентського та місцевого самоврядування;
- Підвищення ефективності використання наявного та очікуваного ресурсу для досягнення визначних цілей.

Таким чином, лише за комплексного підходу до даного питання як зі сторони державних органів, так і самих громадян. питання збереження природно-заповідного фонду Полтавщини буде вирішено.

ВИСНОВКИ

1. Визначено, що екологічний менеджмент – це частина загальної системи управління, що охоплює організаційну структуру, діяльність щодо планування, розподілу відповідальності, практичну роботу, процедури, процеси й ресурси для

розробки, впровадження, досягнення цілей, оцінки досягнутого в рамках реалізації екологічної політики.

2. З'ясовано, що розвиток екологічного менеджменту має безліч переваг, тому необхідне подальше удосконалення законодавчо-нормативної бази, методичного забезпечення у галузі охорони довкілля.

3. Доведено, що Диканський РЛП за багатьма критеріями наукової та соціологічної цінності є еталонним об'єктом природно-заповідної мережі. До того ж, він виконує важливі функції урегулювання рекреаційного навантаження на природні екосистеми, організації раціонального природокористування.

4. Встановлено, що найголовнішою цінністю РЛП «Диканський» є ботанічна пам'ятка природи «Кочубеївські дуби» – залишки дубової алеї, на даний момент їх всього 4 дерева, понад 400 років.

5. Визначено, що 100% населення зацікавлені у питанні збереження вікових дерев та відповідають згідно з власного екологічного виховання, що вказує на високу екологічну освіту нації. Проте слід враховувати, що відповіді теоретичного характеру повністю відрізняються від практики, що вказує на низький рівень екологічної культури нації.

6. Встановлено, що необхідно зберігати та відновлювати вікові дуби на основі досліджень їх еколого-біологічного стану.

7. З'ясовано, що розроблений екскурсійний маршрут на території ботанічної пам'ятки природи «Кочубеївські дуби» матиме екологічний ефект у збереженні ценотичної унікальності РЛП «Диканський»; економічний – витрачені кошти будуть мати раціональне використання й застосовуватимуться лише для охорони дубів в їх типовому стані та соціальний – вікові дуби продовжуватимуть мати естетичне та історико-культурну цінність.

8. Розроблено поради та рекомендації міському самоврядуванню щодо проблеми збереження та відновлення ботанічної пам'ятки природи «Кочубеївські дуби».

9. Доведено, лише за комплексного підходу до даного питання як зі сторони державних органів, так і самих громадян. питання збереження природно-заповідного фонду Полтавщини буде вирішено.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байрак О.М. Еталони природи Полтавщини : Розповіді про заповідні території / О.М. Байрак, М.І. Проскурня, Н. О. Стецюк, – Полтава : Верстка, 2003. – С.160-167
2. Булава Л.М. Регіональна екологічна мережа Полтавщини / Л.М. Булава. – Полтава, Верстка, 2010. – 204с.
3. Булава Л.М. Диканщина. Історичний нарис / Л.М. Булава та інші. – Полтава: Дивосвіт, 2013. – С.14-18

4. Кожушко Л. Ф. Екологічний менеджмент / Л. Ф. Кожушко, П. М. Скрипчук : [Підручник]. – Москва : ВЦ «Академія», 2007. – 432 с.
5. Семенова В.Ф. Екологічний менеджмент / В.Ф. Семенова, О.Л. Михайлюк : [Навчальний посібник]. – Київ : Знання, 2006. – С.115-122.
6. Рижков С.С. Екологічний менеджмент і аудит / С.С. Рижков С.А., Скороходов, С.М. Літвак : [Навчальний посібник]. – Київ : Знання, 2009. – 204с.
7. Шевчук В.Я. Екологічне управління: підручник/ В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О. Білявський, В.М. Навроцький // – К.: Либідь, - 2004. - 430 с.
8. Шапоренко О.І. Екологічний менеджмент / О.І. Шапоренко : [Навчальний посібник]. – Донецьк : вид-во Норд-Прес, 2004. – С.183-197.
9. Регіональний ландшафтний парк «Диканський» [електронний ресурс] // режим доступу: <http://dykanka-tour.in.ua/nature-places/regionalnij-park-dikanskij.html>
10. Біорізноманіття РЛП «Диканський» [електронний ресурс] // режим доступу: <http://dik-library.narod.ru/regionpark.htm>
11. Кочубеевские дубы. Диканька. Полтавщина [електронний ресурс] // режим доступу: <http://100travels.com.ua/kochubeevskie-duby/>
12. Опис визначних місць «Кочубеївські дуби та бузковий гай» [електронний ресурс] // режим доступу: http://www.stejka.com/ukr/poltavskaja/dikanka/interes/ko4ubevsk_dubi_ta_buzkoviy_gay/
13. Кочубеївські дуби [електронний ресурс] // режим доступу: <http://www.quickiwiki.com/uk>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

ФОТОМАТЕРІАЛИ

Рис. А.1. Фото першого досліджуваного вікового дерева *Quercus robur* L.

Рис. А.2. Фото другого досліджуваного вікового дерева *Quercus robur* L.

Рис. А.3. Фото третього досліджуваного вікового дерева *Quercus robur* L.

Рис. А.4. Фото четвертого досліджуваного вікового дерева *Quercus robur* L.